

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM SZEMLELTETŐ FILMKIRENDELTSÉGE
filmdia sorozatából

41. szám.

MADÁCH IMRE /1823-1864./
Irodalomtörténeti sorozat:10.

Készült: 1952. évben.

1. Madách Imre 1862-ben. Pesten készült fényképe a költő aláírásával.

Irodalmunk nagy drámai költeményének "Az ember tragédiá"-jának szerzője 1823 január 21-én született a vidéki középnemességnek abból a rétegéből, amely vagyona és multja folytán közelállt az arisztokráciához.

2. Madách Imre 1860 körül készült fényképe.

Madách Imre életének jelentős részét szülőhelyén töltötte el. Mint tanuló ifju néhány évet Pesten töltött és az önkényuralom éveiben is megfordult Pesten. Egy ilyen pesti ut alkalmából készült ez a fényképe Mayer György "fényképiró" mester műtermében.

3. Alsó-Sztregova látképe. Balogh Károlynak. Madách Imre unoka-öccsének 1870 körül készített vízfestménye.

Hosszan elnyúló völgyben fekszik Alsó-Sztregova s annak középpontjában a kastély, ahol Madách Imre született. Kétoldalt erdős hegyek, azok lábánál szénatermő rétek illatoznak. A völgyben hangos patak fut kavicsos medrében /a Stregova patak/. E szép tájon töltötte Madách Imre a gyermekéveit, férfi-kora javarészét, ugyszólva egész életét.

4. Madách Imre ifjúkori festménye: a sztregovai kastély látképe 1839-ben.

A fiatal Madách művészi hajlama korán megnyilatkozott. Nemcsak a tollat, hanem az ecsetet is jól kezelte. 32 rajza és öt olajfestménye meg is maradt.

5. id. Madách Imre, a költő atyja. /1810-ben készült miniature./

Madách Imre édesapját ábrázolja ez a kép fiatal korában, házassága évében.

6. Madách édesanyja, Majthényi Anna fiatalasszony korában. /Olajfestmény nyomán./

A költőt és anyját a leggyengédebb szeretet szálai fűzték egymáshoz. Madách a rajongásig szerette anyját. Az anyja pedig végtelen gyengédséggel vette körül törekeny testü, beteges költő fiát.

7. Madách Mária, a költő nővére. /1835-ben készült miniature./

Madách Imrének négy testvére volt. Imre volt a harmadik gyermek,

a legidősebb fiú. A gyermekek korán elveszítették édesapjukat: id. Madách Imre, az apa 1834-ben halt meg. A Bétsi Magyar Kurír "igen érdemes és munkás hazafiról" emlékezett meg róla 1847-ben. A Madách gyermekek nevelése az özvegyre maradt. Madách Imre tizenegyedik évében járt, amikor apja meghalt. Nővére, Mária, Balogh Károlyhoz ment férjhez. Az otthon maradt gyermekek az özvegyi házban igen komoly nevelésben részesültek. Nem láttak ti-vornyával végződő vadászatokat, mámoros vacsorákat, nem hallották a kortesek agyafurt csselfogásait.

8. A "Honművész" 1839-i évfolyamának címlapja. Ebben a folyóiratban közölt verssel lépett Madách a nyilvánosság elé.

Madách korán tett kísérletet az irodalomban. A 30-as években megindult folyóiratok láttára, gyermekkorában Pál nevű öccsével maga is lapot "szerkesztett" "Literaturai Kevercs" címmel, amelynek "olvasói" a család tagjai voltak. 1837-ben került Pestre philozóphiára, s a mai Kálvin téren, a Szakal-féle házban lakott két öccsével együtt. Pesten irogat, sokat olvas, zenét tanul s verseit Bérczy Károlyhoz viszi bírálatra. Első nyilvános irodalmi szereplése: egy vers a Honművész 1839-i évfolyamában /Az anya gyermeke sirján/.

9. A "Lantvirágok" címlapja.

Madách pesti diák korában megismerkedett Lónyai Etelkával, akihez 26 verset írt. A verseket "Lantvirágok" címmel kiadta egy füzetben, de nem a könyvpiacra szánva, hanem csak szétosztásra barátai közt. Ezek a versek az akkor divatozó érzelgős lirának tompa visszhangjai. A nyomtatott füzet 1840-ben jelent meg Landerernél. A kézirati füzet címe előbb "Lantszikrák" volt.

10. Toldy /Schedel/ Ferenc, Madách egyik tanára a pesti egyetemen.

Madách, az akkori iskolarendnek megfelelően, igen fiatalon került az egyetemre /14 éves korában/. Tanárai többek között Virozsik Antal, Horváth István, Sztojanovics Lázár és Toldi /Schedel/ Ferenc, a "Magyar irodalomtörténetírás atyja".

11. A "Csak tréfa" c. színmű kéziratának első oldala.

Madách egyetemi diák korában szorgalmas látogatója volt a pesti színházi előadásoknak. Pesti tartózkodása politikai szempontból is döntő volt. Itt szakadt ki az otthoni feudális nevelésből s itt ismerkedett meg a polgári demokratikus eszmékkel. Pesti tartózkodása Kossuth és az országgyűlési ifjak bebörtönzésének idejére esik. Érzelmi életében is jelentős változás észlelhető. Csalódi szerelmeiben. Lelki válságában az íráshoz menekül. Történelmi tárgyú színműveket, társadalmi drámát ír /Nápolyi Endre, Mária királynő, Csak végnapjai, Commodus/. Drámakísérletei közül legérdekesebb a "Csak tréfa" című verses társadalmi színmű, amelyben önmagát rajzolta meg a főhős, Zordy alakjában.

12. Szontagh Pál, Madách legjobb barátja.

Madách 1842-ben letette az ügyvédi vizsgát. Még abban az évben megválasztják tiszteletbeli vármegyei jegyzővé. Betegsége miatt

azonban 1843-ban lemond, de csak hivatalától vonul vissza, nem a megyei élettől. A nógrádmegyei liberálisokhoz csatlakozik s tudósításokat küld megyéje életéről a Pesti Hírlapnak, amely akkor az ellenzék egyik csoportjának, a centralistáknak a szócsöve volt. Felhívással fordult megyéje leányaihoz, hogy támogassák a Védegyelet törekvését s csak honi kelmet vegyenek magokra. A megyegyűléseken országos reformokat sürget. Ezen a politikai síkon ismerkedik meg későbbi legjobb barátjával: Szontágh Pállal, akihez igaz és mély barátság fűzte haláláig. Szontágh ellátta Madáchoz könyvekkel, megismertette vele Heine és Aristophanes műveit, Cormenin francia forradalmi írásait. Ez utóbbi hatására Madách Timon álnéven forradalmi hangú cikkeket ír a botbüntetés barbár intézménye ellen, szóváteszi a népnevelés hiányát, a börtönök állapotát, a "szentnek" gunyolt ősiséget, felszólal az iparvédelem ügyében.

13. Fráter Erzsébet, Madách felesége. /1865-ben készült fénykép/

Madách korán, 23 éves korában nősült. 1844 februárjában ismerkedett meg Fráter Erzsébettel, egy elszegényedett bihari nemesi család sarjával. Lángoló szerelemre gyúlt Fráter Erzsébet iránt, akit 1845 július 20-án feleségül is vett, bár Madách édesanyja erősen ellenezte a házasságot. Az öreg Madáchné, hogy ne kelljen menyével egy házban laknia, csesztvei birtokát adta át fiának. Madách szívében áradó érzelmekkel ment Csesztvére, az anyai birtokra. Házassága azonban nem volt szerencsés. Fráter Erzsébet szeszélyes, kacér, pazarló és mulatni vágyó nő volt. Madách azonban a házasság első éveiben mégis megtalálta családi boldogságát. Szerelmük elfedett köztük minden ellentétet, de csak egy időre. Fráter Erzsébet nem birt letenni leánykori szeszélyeiről, Madách lelkét kételyek bántották. Mogorva lett. Aggasztotta felesége pazarlása is. Madách érzelmeit igen sok és változatos témájú írásban fejezte ki. Ekkor írja Mózes című drámáját is, amelyben az új korszak reményét hirdeti.

14. A "Tábori képek" kéziratrészlete.

Madách életének legboldogabb korszaka 1845-1848 között volt. A nagyszerű márciusi napok s a dicsőségesen induló szabadságharc hónapjai idején Csesztvén tartózkodott. A szabadságharcban gyöngesége miatt nem vett tevékeny részt. Írt azonban egy néhány "tábori dalt". Ezeket "Tábori képek" cím alatt gyűjtötte egybe. Ennek a kéziratosa műnek egy részletét mutatja képünk.

14.a. Képek a magyar szabadságharc eseményeiről.

Madách nem vett tevékenyen részt a szabadságharcban, de mély és együttérzéssel, lelkesedéssel kísérte az eseményeket. Fotomontázsunk a szabadságharc eseményeiről készült egykoru rajzok alapján bemutatja 1848-t.

15. Balogh Károly, Madách Imre nővérének férje, aki feleségével és mostohafiával együtt gyilkosság áldozata lett 1848-ban.

Madáchoz a szabadságharc alatt megrendítő családi szerencsétlenségek érték. Sogorát, nővérét és ennek mostohafiát meggyilkolták.

Testvéröccse, Pál, aki önkéntes futárszolgalatot teljesített, tudóvérzést kapott és tragikus hirtelenséggel meghalt. Károly nevű fivérének apósát Haynau pribéjkai felakasztották. Legjobb barátját, Szontágh Pált pedig a bécsi és olmützi börtönbe lezárták másfél évre.

16. Rákóczi /Rakovecz/ János levele Madáchhoz. E levél szerzője miatt került börtönbe Madách 1852-ben.

A szabadságharc után Madách életének utja elsötétedett. Hazafias szívét a nagy bukás fájdalommal marcangolta a fájdalmát tetézték az 1851-ben bekövetkezett események is. Madách ugyanis 1851-ben menedéket adott egy Rákóczi /Rakovecz/ János nevű politikai üldözöttnek, aki egy ideig Kossuth titkárja volt. Hoitsy Pál, Oroszi község jegyzője, feljelentette Madáchot. A bujtatott után jövő csendőrök azonban nem találták meg őt, mert időközben elmenekült. Ezért a szállásadó Madáchot tartóztatták le 1852 augusztusában.

17. A pesti Ujépület, ahol Madách rabságának egy részét töltötte.

Egy évig volt Madách a pozsonyi vizikaszárnya és a pesti Uj-épület rabja. Képünk a pesti Uj-épületet ábrázolja 1850 körül. Ebben a házban töltötte Madách rabságának egy részét. A költő gyászbaborultan töltötte a rabság hónapjait. Hozzá tartozóinak, barátainak tragédiája miatt érzett fájdalmát tetézte a szabadságharc leveretése következtében lelkében urrá lett keserűség.

Elkeserítési feleségének magatartása is. Madáchné ugyanis nemhogy könnyített volna férje szenvedésén, hanem még tetézte is azt. Pénzért zaklatta s elhidegült tőle. Sőt, amikor Madách 1853 március végén kiszabadul, még fel sem keresi a Pesten tartózkodó költőt. Madách 1853 őszén Sztregovára költözik s 1854-ben elvált feleségétől.

18. Madách dolgozószobája, ahol "Az ember tragédiája"-t is írta.

Madách fogsága és válása után, visszavonult a sztregovai kastély egyik sarokszobájába és munkába temetkezett. Visszafojtott közlékenységét versiben öntötte ki. Átdolgozza "Mária királynő" c. darabját. Megírja az Éjjéli gondolatok c. bölcselő költeményt. Gyilkoshangu szatirát ír "A civilizátor" címmel a Bach-korszak, az osztrák elnyomás és a kulturagyilkolás ellen. Érlelődik benne a Tragédia gondolata.

19. Madách "A civilizátor" c. szatirikus vigjátéka /cimlap/.

Madách alsósztrégovai magányában írta ezt a drámai rögtönzést Aristophanes modorában. A költő sem az osztrák uralommal, se a magyarság körében felbukkanó kibékülési szándékkal nem tudott egy pillanatra sem megbarátkozni. Politikai feljegyzéseiben Ferenc József zsarnoki uralmát éles gunnyal támadta. Politikai tisztánlátását az elnyomó hatalomnak semminemű mesterkedése sem volt képes megteveszteni. A bécsi körök legtöbbet hangoztatott propaganda fogása uralmuk népszerűsítésére és elfogadtatása érdekében az volt, hogy önmagukat Magyarországon a nyugati civilizáció terjesztőiként tüntették fel. Azt állították, hogy népünket ők is-

5511120/41

mertették meg a műveltséggel. Ennek az állításnak a kigunyolására írta Madách "A civilizátort".

20. "Az ember tragédiája" kéziratának egy oldala, Arany János javításával.

Az ember tragédiája kéziratának egy oldala.

21. Madách művei.

Madách főműve "Az ember tragédiája" c. drámai költemény. A költő művének címlapjára feljegyezte: "Kezdtém 1859 febr. 17-én, végeztem 1860 március 26-án". Az önkényuralom évei robbantották ki Madách világnézeti válságát. Ebben a világnézeti válságban érlelődött meg benne a tragédia hatalmas koncepciója. Művének megírásakor hatással voltak rá olvasmányai is. /Feuerbach, Büchner, a moralstatisztika elvei, Fourier, Sain-Simon stb./

22. Arany János, akinek Madách "Az ember tragédiája"-t átadta meg-bírálás végett.

Legelőször Szontagh Pálnak mutatta meg munkáját Madách. Szontagh Pál pedig arra biztatta Madáchot, hogy kérje ki Arany János ítéletét. Madách hajlott a jótanácsra s midőn 1861 tavaszán mint Balassagyarmatnak egyértelemmel megválasztott képviselője, Pestre utazott az országgyűlésre, magával vitte művének kéziratát. Arany lassan barátkozott meg a művel. 1861 augusztus 25-én azonban már azt írta Tompának "... valahára fődöztem föl egy igazi talentumot. Faust-féle drámai kompozíció, de teljesen maga lábán jár. Hatalmas gondolatokkal teljes. Első tehetség Petőfi óta, ki egészen önálló irányt mutat."

1861 szeptember 12-én Arany János levelet írt Madáchnak. Ebben a levélben pedig teljes határozottsággal kimondja: "Az ember tragédiája ugy conceptióban mint compositióban igen jelentős mű" mely "egy kevés külsimitással irodalmunk legjelesebb termékei közt foglalhat helyet". Arany ezután bejelentette, hogy a művet átfésüli s kiadatja. Madách szerfölött megörvendett Arany János levelének. Megkérte a nagy költőt, hogy javítsa végig az egész művet "a soha nem viszonzhatom" rovására. /1861. nov.2-i levél/ Arany készséggel engedett a kívánságnak. Sokat javított a kéziratban s az egész művet erőteljesebbé és színesebbé tette. Arany-nak köszönhető a mű méltó fogadtatása is, amennyiben 1861 október 30-án bemutatta a Tragédia négy jelenetét a Kisfaludy Társaság ülésén. Eötvös, Csengery, Bérczy Károly, Nagy Iván, Toldy Ferenc, Greguss nagy lelkesedéssel, elismeréssel fogadta a művet, amely 1861-ben jelent meg. Ezután két héttel a Kisfaludy Társaság tagjai sorába választotta Madáchot. Jókai fényképével ajándékozta meg. Eötvös barátjává fogadta. Az Akadémia pedig levelező tagjai sorába választotta. A Kisfaludy Társaságban "Az aesthetika és társadalom viszonyos lefolyása" címmel olvasta felszékfoglaló értekezését.

23. A tragédia diszkiadása.

A Tragédia első diszkiadása 1886-ban jelent meg Uchy Mihály illusztrációival. A kiváló tehetségű festőművész gyönyörű rajzokat készített a Tragédia egyes színeiről.

24. Vetített szöveg:

A következő képek Zichy Mihálynak "Az ember tragédiá"-jához készített rajzai közül mutatnak be néhányat.

25. Egyiptom /IV. szín/

26. A londoni vásár /XI. szín./

27. A XV. szín illusztrációja.

28. "Küzdj és bizva bizzál!"

29. Paulay Ede/1836-1894/ a Nemzeti Színház igazgatója, aki az "Ember tragédiája"-t színpadra alkalmazta.

Madách drámai költeményét Paulay Ede /1836-1894/ alkalmazta színpadra. Az első előadás 1883 szeptember 21-én volt igen nagy és őszinte sikerrel. A mű századik előadása 1894-ben volt. A felszabadulás után már több mint 500-adszor adták elő a művet.

30. Vetített szöveg:

Kormányzatunk megbecsüli irodalmunk remekműveit. "Az ember tragédiá"-ját sorozatos előadásokban adta elő a pesti Nemzeti Színház együttese. A következő képekben bemutatjuk a Nemzeti Színházi előadásra készített színpadképeket.

31. A mennyeekben

32. A paradicsomban

33. A paradicsomon kívül

34. Egyiptomban

35. Athénben

36. Rómában

37. Konstantinápolyban

38. Prágában

39. Párizs

40. Ismét Prágában

41. A londoni vásár

42. A falanszter

43. Az űr

44. Hóvidék

45. Ádám felébred.

5511120/41

46. kép. Oláh Gusztáv egyik szinpadképe "Az ember tragédiája" szabadtéri előadáshoz.

A tragédiát nagy sikerrel adták szabadtéri szinpadon is. Oláh Gusztáv szinpadképét mutatja be képünk a szegedi 1934-35-i előadásról.

47. Néhány címlap "Az ember tragédiája" idegennyelvű fordításai-ból.

A tragédiát több nyelvre lefordították s mindenütt nagy sikert aratott. Az első idegen nyelv a német volt, amelyre lefordították /Alexander Dietz 1865/. A többi fordítások is ezután rövid időközben megjelentek és hirdették Madách csodálatos tehetségét.

48. A régi alsó-sztrégovai kastély, ahol Madách meghalt.

Madách Imre 1864 október 5-én halt meg Alsó-Sztrégován. Szenvedésekkel és gazdag írói terméssel teljes életét szív baja oltotta ki. Arany János a "Koszoru"-ban irt szép nekrológot irt róla.

49. A Madách-kripta Alsó-Sztrégován.

Készült a Felsőoktatási Egyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos